

Крупка М.І.,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівського національного університету імені Івана Франка,

Євтух Л.Б.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Львівського банківського інституту
Національного банку України

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ МЕХАНІЗМОМ КРЕДИТУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Досліджено теоретичні аспекти управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку національної економіки з метою забезпечення підвищення ефективності її розвитку в умовах перебудови системи економічних відносин, висвітлено завдання і принципи формування сучасної фінансової парадигми.

The authors search into the theoretical aspects of managing the mechanism of crediting long-term national development programs aimed at raising their efficiency in conditions of restructuring the system of economic relations; and also elucidate the tasks and principles of forming a modern financial paradigm.

Перебудова системи економічних відносин зумовлює необхідність розроблення нових ідей для створення умов вирішення суперечностей, що виникають у соціально-економічному розвитку, і визначення шляхів забезпечення узгодження інтересів усіх суб'єктів суспільства.

Нині управління економічними процесами відіграє важливу роль у динамічному зростанні потенціалу держави. За потреби реалізації низки довгострокових програм розвитку економіки, залучення довгострокових фінансових ресурсів, передовсім кредитних, особливої ваги на сучасному етапі набуває управління кредитуванням довгострокових програм розвитку національної економіки.

Відомі вітчизняні й зарубіжні науковці та практики, зокрема О. Васюренко, А. Гальчинський, Н. Гребеник, А. Єпіфанов, Б. Івасів, Г. Карчева, В. Лагутін, Б. Луців, В. Міщенко, О. Петрик, С. Прасолова, Л. Примостка, М. Пуховкіна, Л. Рябініна, М. Савлук, Т. Смовженко, В. Стельмах та інші, досить детально досліджують теоретичні й методологічні основи кредитних відносин, банківську діяльність у сфері інвестицій, управління ризиками, що виникають під час кредитування національної економіки, загальні засади функціонування фінансово-кредитного механізму. Такі дослідники, як Ю. Баженов, О. Дьомін, А. Мазур, К. Мезенцев, Н. Провотар, Ю. Шкворець, торкаються, скажімо, питань реалізації програм розвитку економіки на різних її рівнях.

© Крупка М.І., Євтух Л.Б., 2007

Значний внесок у з'ясування особливостей і закономірностей державного управління й регулювання економіки, управління ресурсами суб'єктів господарювання зробили у своїх наукових і науково-практичних дослідженнях учені В. Бакуменко, І. Бланк, Л. Головка, Л. Дідківська, О. Ковалюк, А. Мельник, І. Михасюк, Г. Мостовий, А. Никифоров, Г. Одінцева, Г. Райт, Дж. Сінкі, Д. Стеченко, С. Чистов та ін.

Водночас у вітчизняній економічній науці немає комплексного дослідження теоретичних основ і практичних аспектів управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки як на макро-, так і на мікрорівні.

Проблема адекватного управління механізмом кредитування довгострокових програм задля їхнього виконання зумовлює актуальність дослідження сутності механізму кредитування довгострокових програм розвитку національної економіки, ефективності управління ним, а також пошук напрямів удосконалення управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки України.

Метою написання цієї статті є визначення особливостей управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки на загальнодержавному рівні та на рівні банківської установи, а також розроблення теоретико-практичних рекомендацій з удосконалення управління у сфері кредитування.

Механізм кредитування довгострокових програм розвитку економіки можна розглядати як сукупність методів кредитування, форм кредиту, важелів та інструментів, що створюють належні умови здійснення кредитних відносин при кредитуванні довгострокових програм розвитку національної економіки з дотриманням принципів кредитування, за відповідного правового, нормативного й інформаційного їх забезпечення. Водночас на механізм кредитування довгострокових програм розвитку економіки помітно впливають управлінські рішення. З концептуального погляду вважаємо за необхідне трактувати *управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки* як процес цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт управління, націлений на його впорядкування для досягнення певної мети. У цілому ж управління спрямоване на створення оптимальних умов функціонування механізму кредитування довгострокових програм розвитку економіки, виконання ним своїх завдань. У свою чергу, тут треба виділити два рівні управління механізмом кредитування — макро- і мікрорівень.

На макрорівні суб'єктом управління механізмом кредитування є спеціально створені органи державної влади, які ухвалюють управлінські рішення, прямо чи опосередковано впливають на окремі елементи цього механізму.

На мікрорівні таке управління здійснюють структурні підрозділи банківських та інших фінансово-кредитних установ, що безпосередньо кредитують довгострокові програми розвитку економіки.

Управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку на макрорівні має регулятивний характер і здійснюється у процесі реалізації загальнодержавної економічної політики, яка формує середовище його функціонування й безпосередньо визначає характер кредитних взаємовідносин.

Держава, як особлива, універсальна організація, з допомогою правових, адміністративних та економічних інструментів повинна нівелювати стихійну дію ринкового механізму і забезпечувати координацію розвитку національної економіки задля досягнення визначених стратегічних цілей. На сьогодні такими цілями є, зокрема, створення конкурентоспроможної, соціально зорієнтованої ринкової економіки; забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення; збереження і зміцнення науково-технологічного потенціалу; утвердження інноваційної моделі розвитку; входження України в європейський політичний, економічний, правовий простір.

Проблемним питанням проведення державного регулювання механізму кредитування довгострокових програм розвитку, застосування конкретних його інструментів в Україні є суперечності в діях тих чи інших органів влади і часто декларативний характер ухвалених рішень через відсутність механізмів їхньої реалізації.

Велику роль у державному регулюванні відіграє узгодження правових і адміністративних інструментів, що можливе за чітко вибудованої функціональної вертикалі владних органів, які мають вести взаємоузгоджену діяльність. Так, накреслені Президентом України завдання мають знаходити своє відображення в урядових програмах, ухвалених Верховною Радою України законами і вже на рівні нормативних документів органів державного управління містити конкретні кроки щодо досягнення поставлених цілей.

До економічних інструментів державного регулювання належать монетарні й фіскальні, дія яких зумовлена активністю Національного банку України (НБУ), що проводить грошово-кредитну політику, а також уряду і фіскальних органів, котрі здійснюють податкову політику.

За своїм характером монетарна політика достатньо динамічна. Рішення приймаються і втілюються НБУ й впливають передусім на грошово-кредитну сферу, а через неї і на інші сфери економіки, що зумовлюється впливом монетарних змін на виробництво, інвестиції, зайнятість тощо. Стабілізація темпів інфляції, зростання обсягу виробництва досягаються сьогодні переважно завдяки заходам монетарної політики.

Заходи фіскальної політики потребують законодавчого втручання, прийняття відповідних законодавчих, нормативних документів і прямо впливають на ділову активність фізичних та юридичних осіб. Тому зміни у фіскальній політиці менш динамічні, тяжіють до стабільних правовідносин. Водночас фіскальній політиці часто дорікають у сприянні розширенню тіньового обігу, оскільки надмірне оподаткування спричиняло ухиляння суб'єктів господарської діяльності від

сплати податків. Також, за свідченням фахівців, в Україні постійно змінюються акценти в податковій політиці, що не сприяє зміцненню податкової системи і не додає стабільності національному підприємництву¹.

Свою діяльність у сфері грошово-кредитного регулювання НБУ здійснює відповідно до розроблених і схвалених рішенням Ради Національного банку України основних засад грошово-кредитної політики на поточний рік. Визначаючи напрями монетарної політики в Україні, ці засади передбачають комплекс змінних індикаторів фінансової сфери, які дають змогу з допомогою інструментів грошово-кредитної політики здійснювати регулювання грошового обігу і кредитування економіки з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Цим документом закріплюється прогнозований рівень інфляції, на утримання якого спрямовується політика НБУ.

Відповідно до Конституції України та Закону України “Про Національний банк України” основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Для виконання цієї функції в “Основних засадах грошово-кредитної політики на 2006 рік” головною метою грошово-кредитної політики визначено *забезпечення стабільності грошової одиниці України як монетарної передумови збалансованого соціально-економічного розвитку*². Досягнення цієї мети передбачає утримання інфляції у 2006 році в діапазоні 8,5—9,5 %.

Інструментарій, що його використовує НБУ для реалізації грошово-кредитної політики, відображає рівень розвитку фінансового ринку в Україні. Так, якщо центральні банки економічно розвинених країн здебільшого проводять операції на відкритому ринку, то в Україні, через недостатність розвитку інших фінансових інструментів, НБУ досить активно використовує норми обов’язкових резервів і рефінансування банківських установ.

Особливо негативно на тенденції кредитування впливає зв’язування грошової маси з допомогою підвищення норм обов’язкових резервних вимог, що веде до фактично безоплатного вилучення ресурсів банківських установ і подальшого підвищення ставок за кредитами.

Вважаємо, що державне регулювання механізму кредитування довгострокових програм розвитку національної економіки має бути побудоване на основі таких принципів: законність, пріоритетність, системний підхід, сприяння розвитку, забезпечення взаємодії, своєчасність і адекватність (рис. 1).

Принцип законності передбачає дію державних органів строго у правовому полі. Пріоритетність зумовлює встановлення загальнодержавних прерогатив, пе-

¹ Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): Монографія. — Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. — С. 267.

² Основні засади грошово-кредитної політики на 2006 рік: Схвалено рішенням № 17 Ради Національного банку України від 9 вересня 2005 р. // Вісник Національного банку України. — 2005. — № 10. — С. 5.

Рис. 1. Основні принципи державного регулювання механізму кредитування довгострокових програм розвитку економіки

реваг і, відповідно, спрямування ресурсів на розвиток згаданих сфер. Системний підхід полягає у комплексному розв'язанні поставлених проблем, проведенні регулювання механізму кредитування як цілісного процесу з аналізом можливих змін його складових, взаємному впливі окремих елементів. Принцип сприяння розвиткові вимагає створення державою через відповідне законодавство комфортних умов функціонування для всіх видів діяльності й форм власності. Принцип забезпечення взаємодії доповнює попередній і полягає у створенні передумов для співпраці між бізнесом, банками і владою. Важливим принципом державного регулювання механізму кредитування, що сприятиме подальшому кредитуванню довгострокових програм розвитку економіки, є своєчасність і адекватність заходів, яких уживають регулівні органи. Дотримання цього принципу дає змогу вчасно реагувати на зміни макроекономічних параметрів, запобігати кризовим ситуаціям.

Державне регулювання механізму кредитування має бути спрямоване на подальше удосконалення форм і методів кредитування, створення нових важелів та інструментів механізму кредитування, а також застосування передових методик управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку.

Так, реалізація масштабних довгострокових програм, проектів потребує ширшого застосування андеррайтингу, який допомагає фінансово стабільним підприємствам за рахунок реалізації власних облігацій сформувати ресурси для впровадження масштабних проектів, програм розвитку. Окрім того, для спрощеного фінансування обігових коштів за реалізації довгострокових програм доцільно розширювати можливості застосування овердрафту. Банки повинні надавати більші можливості підприємствам для доступу до цього виду кредитування, спростити процедуру отримання овердрафту для постійних клієнтів.

Основну частину кредитних ресурсів у економіку України постачають банківські установи. Тому державне регулювання механізму кредитування має здійснюватися не лише через ухвалення обов'язкових до виконання рішень, а й через надання рекомендацій щодо діяльності банків загалом та їхньої кредитної діяльності зокрема.

Управління механізмом кредитування довгострокових програм на мікрорівні відображає упорядкування процесу кредитування, що є безперервним і циклічним, оскільки забезпечує постійний відбір програм для кредитування, укладення і супроводження кредитних угод.

Процес кредитування в окремому банку найдоцільніше розглядати як послідовну зміну таких етапів:

- 1) формування вихідних ресурсів;
- 2) відбір позичальників;
- 3) супроводження кредитів;
- 4) сплата заборгованості за кредитним договором і підбиття підсумків.

Зауважимо, що управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки на мікрорівні являє собою неперервний процес реалізації і взаємодії таких загальноприйнятих функцій, як прогнозування, планування, організація, координація, регулювання, мотивація, аналіз, облік, контроль, а також слід погодитись із В. Бакуменко й виділити ще функцію “прийняття рішень”³. Названі функції більшою або меншою мірою проявляються на тому чи іншому етапі управління. Функція “прийняття рішень” пронизує увесь управлінський процес, що зумовлює її важливість, оскільки передбачає ухвалення оптимальних управлінських рішень керівництвом і структурними підрозділами банку для досягнення цілей і виконання поставлених завдань (рис. 2).

В управлінні механізмом кредитування спершу реалізуються такі функції управління, як прогнозування, планування, організація, що забезпечує формуван-

Рис. 2. Структурно-логічна модель функції “прийняття рішень”

³ Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики: Монографія. — К.: Вид-во УАДУ, 2000. — С. 126.

ня необхідних ресурсів, установлення максимального розміру кредитного портфеля банківської установи. А ще банк на основі чинного законодавства формує власну стратегію розвитку з окресленням своєї кредитної політики.

Вихідними умовами для проведення кредитування є відповідні положення про кредитування, технологічні карти операцій кредитування, посадові інструкції працівників кредитного підрозділу, положення про оцінку кредитного ризику, методики оцінки привабливості довгострокової програми, інвестиційних проектів.

Відбір довгострокових програм для кредитування передбачає реалізацію таких функцій управління, як аналіз, координація, регулювання, мотивація. Так, ґрунтуючись на певній системі інформації, сформованій (накопиченій) на першому етапі й отриманій від потенційних позичальників (звернення по кредит; кредитована програма; пакет документів для розгляду питання про видачу кредиту), кредитні підрозділи проводять відбір позичальників. На цьому етапі до уваги треба брати насамперед характер і особливості довгострокової програми, що кредитується. Необхідно з'ясувати, чи має це підприємство пільги у зв'язку із запровадженням програми, можливо, пільги надаються кредиторів? Якщо так, то як вони впливатимуть на процес кредитування?

Позичальник зобов'язаний надати банкові потрібні документи, що розкривають його фінансовий стан, і зміст майбутніх операцій, які потребують використання кредитних коштів банку. Банк проводить перевірку їхньої достовірності й аналізує фінансовий стан позичальника, галузь, у якій він працює, докладно вивчає довгострокову програму позичальника, окремого проекту, що здійснюється в межах такої програми. Також належить провести оцінку забезпечення кредиту. Важливим є встановлення зміни значень економічних нормативів банку після можливої видачі необхідної суми кредиту. Це особливо важливо, якщо сума кредиту велика та/або позичальник — інсайдер.

На сьогодні для оцінки фінансового стану позичальників банки використовують самостійно розроблені методики, що ґрунтуються на Положенні НБУ “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків”⁴, яке передбачає оцінку ступеня кредитного ризику за окремою кредитною операцією, і, відповідно, формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Це положення регламентує аналіз кредитного портфеля і класифікацію кредитних операцій за такими критеріями:

- оцінка фінансового стану позичальника (контрагента банку);
- стан обслуговування позичальником кредитної заборгованості за основ-

⁴ Постанова № 279 Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” від 6 липня 2000 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 3 серпня 2000 р. за № 474/4695) // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності: Додаток до журналу “Вісник Національного банку України”. — 2000. — № 9. — С. 54.

ним боргом і відсотків (комісій та інших платежів із обслуговування боргу) за ним у розрізі кожної окремої заборгованості, а також спроможність позичальника надалі обслуговувати цей борг;

— рівень забезпечення кредитної операції.

Вадою вищезгаданого нормативного документа є недостатнє врахування у ході оцінювання кредитного ризику заходів, на які можуть бути спрямовані отримані кредити, тобто тих програм і проектів, у які банк може вкласти гроші. Треба враховувати, наскільки не лише поточна, а й майбутня діяльність ініціюватиме позитивні грошові потоки.

Окремі банки, намагаючись працювати за зразком міжнародних фінансових інститутів, удосконалюють свої методи оцінки позичальників. Зокрема з метою поліпшення якості ухвалених рішень, зниження ризиків за довгострокового і середньострокового кредитування у практичну діяльність кредитних підрозділів запроваджується аналіз інвестиційних проектів, що базується на оцінці дисконтованих грошових потоків і висновку про чутливість проекту до умов зовнішнього середовища. Такий аналіз дисконтованих грошових потоків має органічно доповнювати традиційний аналіз фінансового стану підприємства і давати узагальнену картину про суб'єкт господарської діяльності — позичальника.

Новим підходом до оцінки кредитоспроможності позичальників, що може бути використано банківськими установами, є визначення здатності позичальника генерувати так звані SC-потоки (solely cash flows), які передбачають рух коштів тільки у розмірі, необхідному для сплати заборгованості згідно з умовами кредитування⁵. Цей підхід також потребує аналізу майбутніх грошових потоків позичальника.

Суттєвою хвибою практики банківського кредитування в Україні на етапі відбору позичальників є те, що, як правило, для аналізу фінансової діяльності суб'єктів господарювання беруть дані за попередній звітний період і на останню звітну дату. На нашу думку, цього замало, оскільки така вихідна інформація не дає змоги спрогнозувати подальшу фінансову діяльність. Так, для визначення тенденцій економічного розвитку позичальника банківськими установами Німеччини, у ході аналізу фінансового стану, беруться дані про діяльність клієнта за останні три роки. Цей досвід варто було б використати в Україні.

Завершує відбір програми для кредитування прийняття колегіально рішення кредитним комітетом на підставі висновків служби безпеки й правового захисту, юридичного відділу, відділів попереднього контролю і розгляду кредитних заявок, кредитного аналізу, оцінки забезпечення. Позитивне рішення кредитного комітету дає право укласти кредитний договір, договір забезпечення кредиту, договір страхування і перейти до реалізації в подальшому таких функцій управ-

⁵ Галасюк В.В., Галасюк В.В. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників // Вісник Національного банку України. — 2001. — № 9. — С. 54—57.

ліття, як облік, регулювання, мотивація, аналіз, контроль, що проявляють свій вплив у супроводженні кредитів, а саме перерахуванні кредитних коштів банком позичальників, формуванні резерву під кредитні ризики, перевірки цільового використання кредитних коштів, постійному моніторингу фінансового стану позичальника, контролі за нарахуванням і сплатою відсотків, перевірки стану й умов зберігання забезпечення кредиту.

На цьому етапі банк має вчасно виявити і прореагувати на можливе утруднення процесу кредитування через некоректну поведінку позичальника шляхом прийняття відповідних управлінських рішень. Зокрема Цивільний кодекс України у ст.1056 обумовлює право кредитодавця відмовитися від подальшого кредитування позичальника за договором у разі порушення позичальником встановленого кредитним договором обов'язку цільового використання кредиту⁶. Як свідчить практика кредитування, найбільше неповернень кредитів виникає внаслідок нецільового використання позичених коштів. Невідповідні дії позичальника зобов'язують банк в особі відділу супроводження кредитів і звітності проводити переговори з позичальником щодо усунення недоглядів, коригувати розмір резерву під кредитні ризики залежно від зміни класу позичальника, а також, за потреби, ініціювати розірвання кредитного договору.

Важливим, підсумковим етапом кредитування є сплата заборгованості за кредитним договором і підбиття підсумків. Традиційно на цьому етапі позичальник повертає банкові отримані кошти і проводить оцінку проведеної операції. У разі неможливості вчасного повернення кредиту кредитор втілює низку заходів щодо повернення кредиту, таких, як: пролонгація, перекредитування; сплата заборгованості поручителем, гарантом; кредитування дебіторів позичальника. У разі визначення заборгованості безнадійною банк проводить сплату кредиту за рахунок сформованого страхового фонду.

Як правило, банківські установи не надають кредитів, особливо довгострокових, підприємствам збиткових галузей економіки, навіть якщо деякі з них і є прибутковими. Але не завжди кредитування збиткового підприємства недоцільне. Так, надання Львівською обласною дирекцією Укрсоцбанку кредиту збитковому ВАТ "Світанок" для переозброєння виробничих потужностей забезпечило вихід підприємства з кризи і подальшу його прибуткову діяльність.

Банки з метою ширшого залучення клієнтів пропонують різнопланові кредити, розраховані на різні групи споживачів їхніх послуг. При цьому банківські установи зобов'язані дотримуватися встановлених економічних нормативів і не порушувати стабільності, економічної безпеки банку.

Управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки має сприяти відборі результативних, життєвих програм і спрямо-

⁶ Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради-2003. — № 40—44. — С. 356.

увати суб'єктів господарської діяльності — виконавців програм на ефективне господарювання.

Для оцінки ефективності кредитної діяльності банку, визначення результативності управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки України пропонуємо обчислювати показник відносної ефективності кредитних операцій банку (ВЕКО), який показує співвідношення між часткою чистого процентного доходу в операційному доході й часткою резервів під заборгованість за кредитами в чистих кредитах. Формулу можна записати так:

$$ВЕКО = \frac{ЧПД}{ОД} : \frac{Р}{К},$$

де *ВЕКО* — відносна ефективність кредитних операцій банку;

ЧПД — чистий процентний дохід;

ОД — операційний дохід;

Р — резерв під заборгованість за кредитами;

К — кредитний портфель.

Показник відносної ефективності кредитних операцій банку характеризує, наскільки збалансовані ризикованість кредитних операцій і чистий дохід (надходження) від них. Цей показник може бути використаний для визначення і порівняння ефективності кредитування як за групами банків, так і за окремими банками. Що більше розраховане значення *ВЕКО*, то оптимальніше банк веде управління механізмом кредитування, тобто сформував низькоризиковий кредитний портфель і отримав більше процентних доходів. Вадою цього показника є те, що його не можна застосовувати у разі неповного формування резервів за кредитними операціями.

Результатом управлінської діяльності у сфері кредитування є сучасна ситуація на кредитному ринку. Зокрема станом на 01. 06. 2006 року в Україні було зареєстровано 188 банків, із них діючих — 165. За досліджуваний період, 01. 01. 2001—01. 06. 2006 рр., як показано в таблиці, кількість зареєстрованих банків зменшилася, а кількість діючих банків зростає; особливо збільшується кількість банків з іноземним капіталом.

Загалом спостерігається доволі стабільний стан банківських установ України: банки нарощують свої капітали, зростають отримані ними прибутки, підвищилася рентабельність капіталу, рентабельність активів. Двоєке значення має зменшення чистої процентної маржі, оскільки воно вказує на зменшення доходності кредитних операцій, а з іншого боку, на тлі позитивного фінансового результату це свідчить, що банки заробляють гроші не лише на кредитуванні, а й розширюють спектр своїх послуг.

Позитивною характеристикою діяльності банків України є зростання з року в рік кредитного портфеля. За аналізований період темпи зростання кредитного портфеля банківських установ зростали щороку, лише станом на 01. 01. 2005 р.

Таблиця. Показники діяльності банків України *, 01.01.2001—01.06.2006 рр.

№	Показники	01.01.2001	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.06.2006
1	Кількість зареєстрованих банків	195	189	182	179	182	186	188
2	Вилучено з Державного реєстру банків (від початку року)	9	9	12	8	4	1	3
3	Кількість діючих банків	153	152	157	158	160	165	165
4	Банки з іноземним капіталом	22	21	20	19	19	23	28
4.1	у тому числі з 100 %-ним іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	11
5	Балансовий капітал, млн грн	6 507	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	28 128
	темпи зростання, %	—	121,6	126,1	129,0	143,0	138,2	110,5
5.1	Статутний капітал, млн грн	3 671	4 573	5 998	8 116	11 605	16 111	17 869
5.2	Частка капіталу в пасивах (капіталомісткість)	17,5	16,6	15,6	12,9	13,7	11,9	11,7
6	Чистий прибуток (– збиток), млн грн	–30	532	685	827	1 263	2 170	1 416
7	Рентабельність активів, %	–0,09	1,27	1,27	1,04	1,07	1,31	1,53
8	Рентабельність капіталу, %	–0,45	7,50	7,97	7,61	8,43	10,39	12,75
9	Чиста процентна маржа, %	6,31	6,94	6,00	5,78	4,90	4,90	4,90
10	Кредитний портфель, млн грн	23 637	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	187 056
	темпи зростання, %	—	135,8	145,6	157,1	132,3	160,9	119,6
10.1	Кредити, надані суб'єктам господарювання, млн грн	18 216	26 564	38 189	57 957	72 875	109 020	124 340
	темпи зростання, %	—	145,8	143,8	151,8	125,7	149,6	114,1
10.2	Кредити, надані фізичним особам, млн грн	941	1 373	3 255	8 879	14 599	33 156	45 098
	темпи зростання, %	—	145,9	237,1	272,8	164,4	227,1	136,0
11	Резерви за активними операціями банків, млн грн	2 737	3 194	3 905	5 355	7 250	9 370	10 552
	виконання формування резерву, %	61,5	85,4	93,3	98,2	99,7	100,05	100,10
11.1	Резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, млн грн	2 336	2 963	3 575	4 631	6 367	8 328	9 435
12	Частка вимог банків за наданими кредитами у ВВП, %	11,5	13,9	18,6	25,4	25,7	33,8	—

* Складено за даними [7,8, С. 54, 58, 73].

7 Основні показники діяльності банків України на 1 червня 2006 року // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 7. — С. 39.

8 Бюлетень Національного банку України. — 2006. — № 7 (160) — С. 176.

спостерігалось їхнє зменшення, що значною мірою пояснюється політичними подіями кінця 2004-го — початку 2005 року. Зауважимо, що кредитування фізичних осіб відбувалося значно вищими темпами (див. табл.).

Проте масштаби кредитування економіки України є недостатніми. Так, за окремими оцінками, у західноєвропейських країнах обсяг усіх видів банківських кредитів становить 80—120 % ВВП⁹. В Україні частка вимог банків за наданими кредитами у ВВП, за нашими підрахунками, хоч і зростає, але станом на 01. 01. 2006 року становила 33,8 % (див. табл.). Це лише один з аргументів на користь подальшого стимулювання банківського кредитування, а особливо довгострокового, оскільки саме довгострокове кредитування дає змогу провести оновлення основних фондів, модернізацію і реконструкцію виробництва, введення нових технологій і виробничих потужностей.

На сьогодні банківська система сформувала в повному обсязі резерви за своїми активними операціями (див. табл.), що говорить про адекватне забезпечення фінансової стійкості банківських установ. Водночас балансовий капітал банків зростає, зокрема статутний капітал, проте частка капіталу в пасивах постійно зменшується — від 17,5 % на 01. 01. 2001 року до 11,7 % на 01. 06. 2006 року. Це вказує на непропорційність зростання основних складових пасивів: зобов'язання банків зростають швидше, ніж, скажімо, статутний капітал.

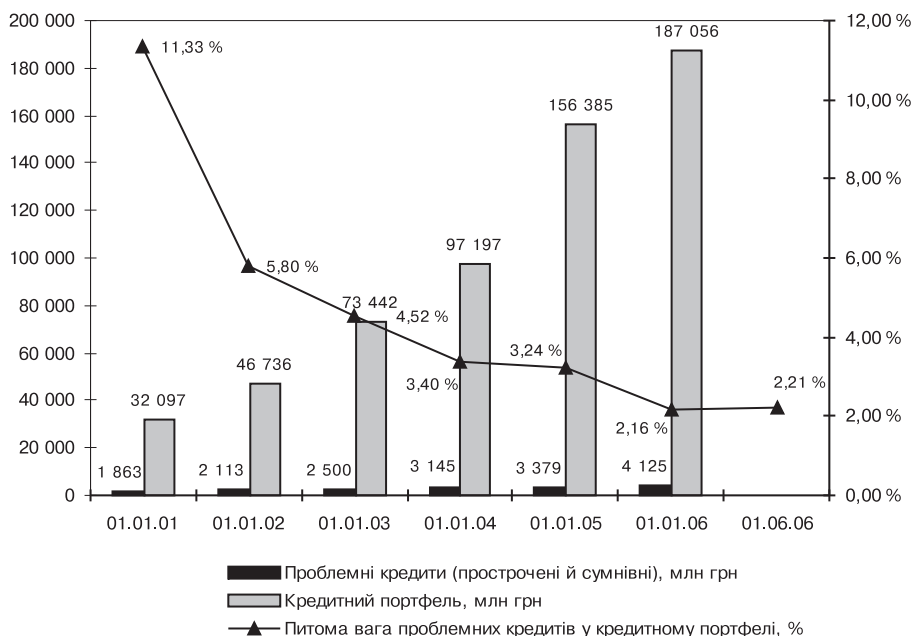
Для отримання максимального прибутку банки намагаються знайти надійних позичальників. Консервативна політика у сфері надання позик, що ведеться західними банками, забезпечує низьку норму несплачених позик. В Україні обсяг проблемних кредитів (прострочених і сумнівних) зростає. Останніми роками частка таких кредитів у кредитному портфелі банків зменшувалася, а станом на 01. 06. 2006 року дещо збільшилася і становила 2,21 % (рис. 3).

Зауважимо, що банківське кредитування довгострокових програм розвитку економіки ускладнюється низкою чинників. Насамперед це незбалансованість, розрив між довгостроковими вимогами банків за кредитами, наданими в економіку України, і довгостроковими зобов'язаннями банків (рис. 4).

Як бачимо на рис. 4, довгострокові вимоги банків завжди перевищували їхні довгострокові зобов'язання. Та якщо на кінець 2002 року різниця між ними становила близько 3 млрд грн, то внаслідок різкого зростання довгострокового кредитування на кінець 2005 року різниця між довгостроковими вимогами банків і довгостроковими зобов'язаннями банків становила вже близько 48 млрд грн.

Такі упущення в монетарному секторі вітчизняної економіки щодо управління механізмом кредитування негативно впливають на економічну стабільність банківської системи, її ліквідність. Загальновідомо, що не можна проводити довгострокового кредитування за рахунок короткої ресурсної бази, а саме це спостерігається в економіці України.

⁹ Юхименко П. Монетарна політика і структурні реформи в економіці України // Банківська справа. — 2004. — № 2. — С. 66.

* Складено за даними [7].

**Рис. 3. Динаміка проблемних кредитів банківських установ України *,
01. 01. 2001—01. 06. 2006 рр.**

Відсутність довгострокових ресурсів значною мірою послаблює довгострокове кредитування програм розвитку національної економіки. Інфляційні очікування зумовили формування певної психології вкладників, які сподіваються отримати від банків високі відсотки за розміщені в них кошти. Це не дає змоги банкам сформувати недорогі кредитні ресурси. Вважаємо, що депозитна ставка повинна відігравати роль збереження вартості, тобто бути в межах очікуваного рівня інфляції. Банки для вкладників мають бути фінансовими посередниками, що зберігають їхні кошти за невелику плату, а не джерелом отримання значних прибутків. Такий підхід дав би змогу банківській системі накопичити ресурси для кредитування довгострокових програм розвитку економіки України.

Кредитуючи окремі програми, банки самостійно визначають рівень ризику кредитних операцій, оцінюють фінансовий стан позичальників (контрагентів банку) і вартість застави в межах чинного законодавства. Намагаючись убезпечити себе від ризику неповернення кредиту, банки часто завищують процентні ставки за кредитами, бо за позиками ризиковіших клієнтів необхідно формувати більший розмір резервного фонду, що зменшує прибутки банку. На наш погляд, така політика банків не сприяє ефективному кредитуванню економіки, оскільки підвищення плати за користування коштами не означає, що певний

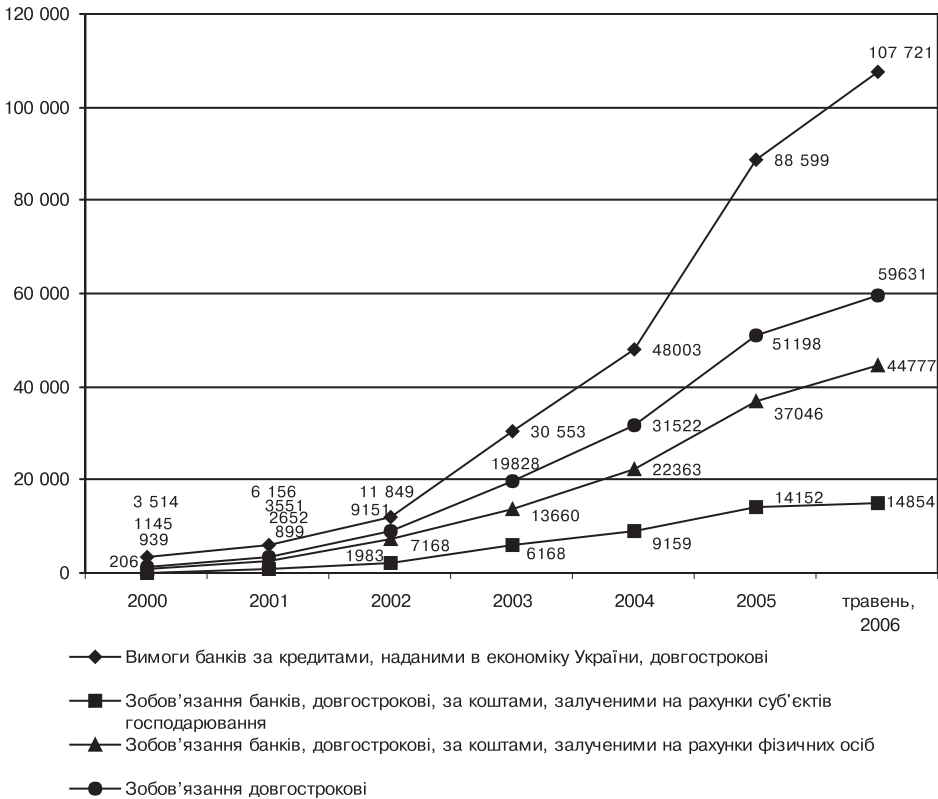

Рис 4. Динаміка довгострокових вимог і зобов'язань банків *, 2000 р. — травень 2006 р., млн грн

* Складено за даними [8 с. 97, 127—129].

суб'єкт господарської діяльності зможе в майбутньому повернути кредит. У такому разі банківській установі доцільніше вимагати від потенційного позичальника ліквідної застави, що дасть змогу підвищити якість кредитного портфеля, позаяк кредит матиме вище забезпечення.

Отже, проведені дослідження свідчать, що в монетарному секторі вітчизняної економіки є певні недогляди в управлінні механізмом кредитування банківськими установами. Це, зокрема, збільшення обсягів “негативних” кредитів у банківській системі України, значний розрив між довгостроковими зобов'язаннями банків і наданими довгостроковими кредитами, недосконала процентна політика банківських установ тощо.

Удосконалення управлінської діяльності банківських установ можливе за розроблення стратегії розвитку довгострокового кредитування, проведення банківськими установами планування використання довгострокових ресурсів і формування портфеля довгострокових кредитних позик. Очевидно, що банківським

установам для зниження вартості кредитів необхідно встановлювати динамічні процентні ставки за кредитами і депозитами з прив'язкою їх до рівня інфляції, а також проводити об'єктивну оцінку проекту, програми, що кредитується, і потенційного позичальника для встановлення обґрунтованої кредитної ставки.

Державне регулювання механізму кредитування довгострокових програм розвитку економіки проводиться на сьогодні переважно Національним банком України, який, супроводжуючи заходи фіскальної політики, має запобігати надмірній інфляції, забезпечувати оптимальний контроль за банківською системою і нейтралізувати інфляційні очікування усіх суб'єктів економіки шляхом підвищення їхньої довіри як до монетарної політики, котру проводить, так і до банківської системи в цілому. Але при цьому потрібна виважена стабільна податкова політика, що забезпечить детінізацію економіки.

На нашу думку, удосконалення державного регулювання механізму кредитування довгострокових програм розвитку економіки можливе за:

- встановлення Національним банком України диференційованих ставок нормативу обов'язкового резервування, закріплення нульової ставки на довгострокові пасиви, залучені банками. Щоб забезпечити стабільність реального і монетарного секторів вітчизняної економіки, треба відмовитися від частої зміни порядку визначення і розміру нормативів обов'язкового резервування;

- активнішого використання НБУ таких інструментів, як депозитні операції (укладення депозитних договорів, емісія депозитних сертифікатів Національного банку, операції зворотного репо), операції на відкритому ринку з державними цінними паперами, операції довгострокового рефінансування;

- активізації в Україні діяльності кредитного бюро, що сприятиме подоланню асиметричності інформації у процесі кредитування.

Водночас удосконалення управління механізмом кредитування можливе за подальшого впровадження страхування кредитів як форми захисту учасників кредитних взаємовідносин в Україні.